

Michel Foucault, *Bezpieczeństwo, Terytorium, Populacja*, przekł. Michał Herer, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010, ss. 513.

Książka *Bezpieczeństwo, Terytorium, Populacja*, autorstwa Michela Foucaulta, stanowi zapis zbioru wykładów, wygłoszonych przez Autora między styczniem a kwietniem 1978 roku w Collège de France, gdzie kierował specjalnie dla niego w 1971 roku utworzoną Katedrą Systemów Myśli. Jest to już druga, przetłumaczona na język polski, pozycja książkowa, będąca zapisem wykładów otwartych prowadzonych przez M. Foucaulta w ramach istniejącego w Collège de France obowiązku zdawania sprawy z bieżącej pracy badawczej. Pierwszym dziełem było *Trzeba bronić społeczeństwa. Wykłady w Collège de France z 1976 roku*, które ukazało się w tłumaczeniu Małgorzaty Kowalskiej nakładem warszawskiego Wydawnictwa KR w roku 1998. Zbiór *Bezpieczeństwo, Terytorium, Populacja* przełożył na język polski i słowem wstępnym opatrzył warszawski filozof, specjalizujący się w myśli francuskiej i niemieckiej, Michał Herer, znany między innymi z wydanej nakładem Wydawnictwa Universitas książki o Gille’u Deleuzie. Z okładki książki dowiadujemy się, że *Bezpieczeństwo, Terytorium, Populacja* jest pierwszym tomem wykładów M. Foucaulta z roku akademickiego 1977/78, w przygotowaniu jest także drugi tom, zatytułowany *Narodziny biopolityki*, który ma ukazać się nakładem PWN w roku 2011.

Przedmiotem cyklu wykładów M. Foucaulta jest geneza państwa nowoczesnego, rozumianego jednak nie w kategoriach jurydycznych czy też rozpatrywanego jako wyabstrahowany z rzeczywistości społecznej i ekonomicznej fenomen, mogący być przedmiotem historii filozofii politycznej, ale państwa rozumianego jako pewnego rodzaju zespół technik i metod urzędzenia. Pojęcia „rządzenia” i „urzędzenia” są jednymi z kluczowych terminów stosowanych przez M. Foucaulta w jego analizie historycznej. Odnoszą się one do pewnych specyficznych form organizacji władzy nad terytorium i populacją ludzką od starożytności po współczesność. M. Foucault poprzez trzynaście wykładów otwartych śledzi i komentuje historię rządzenia i urzędzenia, odnosząc się do specyficznych, wyszczególnionych przez siebie kategorii pojęciowych, których zakres

znaczeniowy za każdym razem ustala arbitralnie, idąc pod prąd utrwalonym schematom myślenia, funkcjonującym w ramach historii myśli społecznej, filozofii politycznej czy historii ekonomii.

Mówi więc o specyfice władzy pastoralnej i różnicach między duszpasterstwem hebrajskim a średniowiecznym duszpasterstwem chrześcijańskim, śledzi wyłonienie się kategorii suwerenności i wytwarzane wokół władzy suwerennej, ze szczególnym uwzględnieniem *Księcia N. Machiavellego* oraz licznej literatury antymachiawelicznej, dotyka również genezy pojęcia „racji stanu” i problemu przekształceń jej rozumienia w wiekach XVII i XVIII. Pod koniec cyklu wykładów poświęca uwagę relacji pomiędzy wyłonieniem się kategorii populacji (w przeciwieństwie do chociażby poddanych) jako podstawowego obiektu procesu urządzania a dominującymi w wieku XVII i XVIII doktrynami ekonomicznymi, takimi jak: merkantylizm, kameralizm czy fizjokratyzm, oraz pojawieniem się na gruncie niemieckiej praktyki rządzenia i pojęcia *policji*, które to pierwotnie posiada zdecydowanie szerszy niż obecnie zakres znaczeniowy. Odnosi się bowiem do ogółu działań i technik mających na celu wzmożenie potęgi i bogactwa państwa, optymalnego wykorzystania jego sił oraz zapewnienia poddanym szeroko rozumianego dobrostanu i szczęścia.

Namysł M. Foucaulta i jego metoda analizy historycznej mogą być nazwane próbą „czesania historii idei pod włos”, opierają się bowiem na programowym odrzuceniu obowiązujących schematów interpretacyjnych, sposobów kojarzenia wydarzeń, budowania łańcuchów następstw przyczynowo-skutkowych i zastanych relacji w obrębie dyskursu nauk społecznych, politycznych i historycznych. Wszędzie, gdzie się da, M. Foucault stara się rozbić istniejące siatki poznawcze i wyprowadza czytelnika w ten sposób na otwartą równinę, pozbawioną drogowskazów i znajomych punktów orientacyjnych. Przykładem tego rodzaju taktyki intelektualnej jest próba umiejscowienia *Księcia N. Machiavellego* nie jako dzieła otwierającego czy też fundującego nowożytny sposób myślenia o państwie i suwerenności jako dziedzinie aplikacji pewnej *Realpolitik* (a tak zazwyczaj *Księżę* jest interpretowany), a raczej jako ostatniego znaczącego wykwitu epoki, w której władza suwerena traktowana jest jako coś transcendentnego wobec jej domeny – terytorium, nad którym jest sprawowana. M. Foucault argumentuje, że w epoce po *Księciu*, na początku XVII

wieku we Francji, a w Niemczech po Traktacie Westfalskim, wyłania się problematyka racji stanu, rozumianej jako imperatyw pomnażania sił państwa, istniejącego niejako samo-z-siebie w nieskończonym, wyprowadzonym z porządku chrześcijańskiej eschatologii czy oczekiwania na restytucję Cesarstwa horyzoncie czasowym, które to państwo, obok innych podobnych sobie państw, staje się podmiotem rywalizacji i konstruowania czegoś w rodzaju chwiejnej równowagi sił w ramach szerszego układu, jakim jest europejski ład międzynarodowy. Pojęcie „racji stanu” zatem, argumentuje M. Foucault, pojawia się od razu w pewnej konstelacji zagadnień, w ramach pewnej całościowej zmiany optyki widzenia porządku rzeczywistości, w której rolę konstrukcji grają kwestie: bogactwa, populacji, siły ekonomicznej, technik jej statystycznego mierzenia oraz równowagi militarnej. Kwestie te wpisane są w obręb potencjalnie nieskończonego horyzontu czasowego i układu stosunków sił między równorzędnymi i autonomicznymi podmiotami, jakimi są państwa. Stąd zainteresowanie ekonomią, dobrobytem, zasobami materialnymi terytorium oraz sposobami organizacji i zarządzania nimi, wpisane jest, według M. Foucaulta, w zmianę sposobu myślenia o relacji między suwerenem a domeną panowania.

To tylko jeden z przykładów świeżego spojrzenia na źródła historyczne, na które natrafić można, śledząc logikę wykładu M. Foucault, cały cykl wykładów jest próbą alternatywnego odczytania procesów transformacji technologii sprawowania władzy w Europie i zbudowania jeszcze jednej, odmiennej propozycji jej interpretacji. Tak naprawdę M. Foucault robi tutaj dokładnie to samo, co w innych swoich książkach – prowadzi niesformą i rozkoszującą się swoją własną dowolnością analizę (można by, używając jego militarystycznej metaforyki, powiedzieć kontranalizę) formacji dyskursywnych i próbuje dokonać ich nowego zestawienia, starając się częściowo choć umiejscowić się w pozycji podmiotu pozostającego poza istniejącym porządkiem wiedzy, i w ten sposób wymknąć się efektom władzy wytwarzanym przez określoną, zastaną strukturę pola akademickiego. Jest to pewnego rodzaju gra intelektualna, gra w dekonstrukcję historiografii, historii ekonomii, historii myśli politycznej próba częściowego rozłożenia klocków, z których składają się owe instytucjonalnie umocowane formacje dyskursywne i po składaniu ich po swojemu z powrotem.

Książka jako zapis wykładów w porównaniu do innych, obecnych już na polskim rynku wydawniczym pozycji M. Foucault, takich jak *Archeologia Wiedzy*, jest napisana prostym i przystępnym językiem. Tłumaczenie M. Herera wydaje się być bez zarzutu, jest to przykład solidnej i rzetelnej pracy translacyjnej. Z oryginału zachowane zostały przypisy edytorów francuskiego wydania książki, szczegółowo omawiające i wyjaśniające różnice pomiędzy zapisem magnetofonowym wykładu, służącym za podstawę do transkrypcji, a rękopisami M. Foucaulta, służącymi jako podstawa wykładu. Pewną niedogodnością dla mnie jako polskiego czytelnika jest umiejscowienie przypisów samego M. Foucaulta w osobnym rozdziale na końcu książki – niechęć do ciągłego przewracania stron i przerywania lektury skutkować może po prostu pominięciem treści przypisów, niemniej preferencja takiej bądź innej formy ulokowania przypisów pozostaje kwestią indywidualną. Oprócz wykładów i przypisów, w książce znajdziemy wstęp od tłumacza, przedmowę edytorów francuskiego wydania, streszczenie autorstwa samego Foucaulta, komentarz dotyczący umiejscowienia wykładów autorstwa M. Senelarta, będący bardzo pomocnym mini przewodnikiem po etapach pracy i głównych zagadnieniach, których analizie M. Foucault poświęcał się w kolejnych latach prowadzenia wykładów w Collège de France, oraz dwa indeksy: nazwisk i pojęć. Pozytywnym sygnałem, świadczącym o niezłej kondycji polskiego rynku intelektualnego i wydawniczego jest fakt, że choć wykłady pochodzą sprzed prawie 35 lat, to pierwsza ich francuska edycja ukazała się nakładem wydawnictwa Gallimard w roku 2004, tak więc w tym przypadku opóźnienie polskiego przekładu wynosi jedynie 6 lat. Dobrze o wydawcy świadczy również zapowiedź ukazania się w najbliższej przyszłości kolejnego tomu wykładów.

Bezpieczeństwo, Terytorium, Populacja wydane zostało w miękkiej okładce, na wysokiej jakości papierze, w bardzo przyzwoitej i estetycznej oprawie graficznej, choć przewodni motyw skorupiaków wydaje się być dość przypadkowo dobrany i nie mieć wiele wspólnego z treścią książki. Użyty klej drukarski jest wysokiej jakości, przez co książka wielokrotnie otwierana, lub nawet kładziona przez roztagonionych czytelników grzbietem do góry, nie rozpada się. Polecić ją można badaczom i studentom nauk społecznych i humanistycznych: historii, socjologii, politologii, filozofii czy ekonomii, a także

wszystkim chcącym poszerzyć swoją wiedzę w zakresie XX-wiecznej myśli, nazywanej czasem mgliście „postrukturalistyczną”, która tutaj ukazuje swoje zaskakująco konkretne przywiązanie do źródeł historycznych i rzetelnie udokumentowane oblicze. Pozycja M. Foucaulta – jednego z najczęściej cytowanych autorów z zakresu nauk społecznych od ponad 30 lat mówi zresztą sama za siebie. Dobrze się stało zatem, że polski czytelnik uzyskuje dostęp do tłumaczenia zapisu kolejnego fragmentu jednego ze słynnych wydarzeń intelektualnych XX wieku, jakim by 10 letni cykl paryskich wykładów otwartych M. Foucaulta.

Miłosz Renda-Szydłowski